

І.А.МЕЙЖИС ПОГЛЯД КРІЗЬ ПСИХОЛОГІЧНИЙ БАР'ЄР

Дослідження однієї з найважливіших проблем сучасного бібліотекознавства, йдеться про спілкування бібліотекарів і читачів, розпочалися в Україні тільки у 80-х роках. Саме тоді до бібліотечного обслуговування стали підходити як до комунікаційного процесу.

Роботи білоруських, російських, прибалтійських колег дали змогу визначити особливості взаємодій і взаємовідносин бібліотекарів і читачів. Так, завдяки соціально-психологічному аналізу процесу спілкування відпала функція керування читанням, яку раніше було покладено на бібліотекаря.

На думку переважної більшості спеціалістів контакти у бібліотеці відбуваються у формі суб'єкт – суб'єкт. Кожен з учасників відіграє свою соціальну роль, значимість якої залежить від їх інтелекту.

Сучасний підхід до бібліотечного обслуговування як до процесу комунікації потребує змін у підготовці бібліотекарів-бібліографів. Учебний план повинен доповнитися дисциплінами з теорії соціально-психологічних знань, включаючи активний соціально-психологічний тренінг комунікативних навичок та умінь. Оскільки дослідження соціально-психологічних аспектів бібліотечного обслуговування в Україні тільки-но розгортаються, а тренінг комунікативних умінь нашими викладачами лише опановується, доцільно проаналізувати вже набуте за рубежом.

Найбільших успіхів інтеграція бібліотекознавства і соціальної психології досягла в США, Великобританії та країнах Північної Європи, де цей процес розпочався ще п'ять десятиріч тому. Це пояснюється, по-перше, відсутністю заборон на соціально-психологічну науку, а по-друге, великими можливостями щодо застосування досягнень, нагромаджених базовою наукою, спеціалістами тих галузей, які пов'язані із тонкими матеріями – стосунками людей. Тому і послідовність розглядуваних у бібліотекознавстві соціально-психологічних проблем, принципово відрізнялась.

Перше звернення американських колег до соціальної психології було пов'язане з бажанням менеджерів регулювати стосунки між колегами в самій бібліотеці, а також прагненням залучити рядових працівників до управління бібліотекою. Коло питань, що опинилися в полі зору, виявилось досить широким: це конфлікти у

бібліотеках, мотивація та ставлення до праці, існування формальних і неформальних груп у колективі і т.п. Увагу дослідників було зосереджено на особистості бібліотекаря. Його особисті якості, в свою чергу, також стали об'єктом вивчення для соціологів і психологів, запрошених Американською бібліотечною асоціацією (АЛА) для розв'язання професійних проблем.

У бібліотечну справу соціальна психологія просувалася двома шляхами. З одного боку, здійснювані соціологічні, а пізніше і соціально-психологічні дослідження, зокрема пов'язані з особистістю бібліотекаря, переконували в необхідності вдосконалення комунікативних якостей бібліотекаря. З другого – розвинута практика тренінгу спілкування в США, велика кількість різних шкіл та напрямків, їх активне застосування при підготовці адвокатів, соціальних працівників, менеджерів та підприємців дало змогу дійти висновку про необхідність використання практичної соціальної психології при підготовці працівників книгозбірень та інформаційних служб.

Звернемось до деяких бібліотекознавчих робіт і підручників.

У монографії "Стереотип і статус: бібліотекарі в Сполучених Штатах" П.Уілсон [1] велику увагу приділяє особистим та професійним якостям бібліотекарів, зокрема поглядам, які склалися в суспільстві на цю професію і людей, котрі нею займаються. Згідно з цими поглядами, підкреслює автор, бібліотекар має бути дисциплінованим, пунктуальним, точним, врівноваженим; припускається, що бібліотекар, який не обіймає адміністративної посади, пригнічений, тихий, ввічливий, вразливий і т.п. П.Уілсон вважає, що бібліотекарі не повинні дотримуватися усталеного стереотипу, а створювати новий імідж своєї професії. Проведене вченою дослідження сприяло проясненню завдань психологічної підготовки майбутніх спеціалістів. Продовженням її дослідів можна вважати книгу Джанет Капуто "Впевнений бібліотекар" [2].

Ця монографія знайомить з можливостями тренінгу, спрямованого на виховання бібліотекарів під час набуття ними психологічної освіти, на практичне використання у навчальній роботі. В книзі докладно розглядаються теоретичні основи тренінгу впевненості, його основні процедури; подаються конкретні приклади.

В основу цього тренінгу лягла теорія Ж.Уолпа та

С. МЕЙЖИС Ірина Арнольдівна

А.Лазаруса, які поділяють поведінку людей на впевнену, невпевнену та агресивну. Метою цього напрямку є оволодіння навичками, якими може скористатися людина, коли вона потрапляє у складні життєві обставини. Біхевіоральна база тренінгу, в основі її погляд на людину як істоту, котра реагує на навчання і здатна до нього, продиктована особистою позицією керівника. Він повинен відігравати роль лідера, який вміє поєднати дидактичні та практичні засоби.

Розглядаючи вербальні та невербальні уміння, Д.Капуто приділяє велику увагу впевненним інтонаціям, словам, жестам, голосу, погляду з тим, щоб майбутній, або той, котрий працює, бібліотекар міг розпізнати і відрізнити впевненість від агресивності, в спосіб якої компенсується певна ущербність. Це важливо зрозуміти нашим студентам, які часто плутають ці дві категорії.

Особливий інтерес становить частина, присвячена когнітивному переструктуруванню. Автор докладно описує всі десять ірраціональних переконань людини, відкритих Альбертом Еллісом (1962 р.). Так, широкий загальний вважає, що справжній спеціаліст повинен бути компетентним у різноманітних питаннях, вміти швидко орієнтуватися у всіх випадках життя, отримувати похвалу керівництва. На думку Елліса, це нелогічно, руйнує особистість, в разі найменшої невдачі призведе до стресу. Проте Д.Капуто пропонує способи діагностики ірраціональних переконань і заміни їх більш розумними ідеями та висновками.

Гадаю, що тренінгом упевненості, запропонованим ученою для американських бібліотечних шкіл, доцільно скористуватися і у нас. Немає сумніву в тому, що більшість наших студентів невпевнена в собі і не може вільно діяти не тільки в складних, а й найпростіших ситуаціях. На користь цього тренінгу говорить і те, що біхевіористи визнають вплив минулого досвіду на сьогоденний стан і самовідчуття людини, однак не шукають причини негативних явищ, а віддають перевагу корекції спостережуваної поведінки. Тому і директивна позиція керівника тренінгу може здатися ближчою нашим викладачам. В усякому разі оволодіння основними процедурами тренінгу упевненості дасть змогу навчальним закладам і системі підвищення кваліфікації значно поліпшити професійну підготовку бібліотекарів.

Протягом 80-х років у США та Великобританії вийшло багато підручників, в яких аналіз міжособистих відносин бібліотекарів і читачів був головною темою. Так, Б.Шумен [3] на прикладі бібліотеки Рівер Бенд

запропонував конкретні ситуації типових порушень читачами правил. Питання, подані після розгляду кожної ситуації, повинні допомогти студентам у процесі групової дискусії знайти вихід із складних обставин. Автор не дає готових рецептів, він пропонує їх шукати спільно або індивідуально.

В такий же спосіб побудовано навчальний матеріал у книзі Р.Хоуптмена з питань професійної етики [4]. Часом його позиція діаметрально протилежна загальним поглядам і принципам, які санкціоновані Американською бібліотечною асоціацією. Ці розбіжності притаманні всім професіям, і треба визнати, що це здоровий підхід, що веде до знання, мудрості і досконалішого обслуговування.

Однією з найцікавіших робіт, присвячених соціально-психологічному навчанню бібліотекарів, є підручник викладачів Школи бібліотек та інформаційних служб в університеті Західного Онтаріо С.Росс і П.Дьюдні "Спілкуйтеся професійно" [5]. У ньому узагальнено досвід авторок, які з 1982 р. ведуть постійно діючий семінар "Як визначити, чого саме бажають дізнатися люди". Методологічною основою навчання стало філософське розуміння людини як істоти, що здатна пізнавати світ і змінюватись під впливом того позитивного знання, яке одержується нею протягом життя. Як і дослідниця із Сіетла Бренда Дервін, вони вважають, що інформація – це процес отримання нових відчуттів і навіть нової картини світу з метою просування вперед. Нашим фахівцям таке визначення може здатися ідеалістичним, проте воно не менш істинно, ніж позитивістське розуміння інформації як товару. Саме проти цього виступають і авторки, і Бренда Дервін.

С.Росс і П.Дьюдні, керуючись теорією "свідомого користування" знань щодо інтерперсональної комунікації і методом нейтрального опитування, з одного боку, та технікою мікротренувань Алена Іві, який підготував підручник для адвокатів, з другого, – створили оригінальну методику навчання бібліотекарів діловому спілкуванню. Їх підручник зручний для самостійного засвоєння матеріалу і для групових занять. Тому цей посібник і вийшов у новій видавничій серії "Як це робити" ("A how-to-do-it").

Аналогічна робота, спрямована на засвоєння активних методів навчання з використанням соціально-психологічного знання, проводиться у Великобританії. Це дозволило Рею Прітерчу ще сім років тому випустити збірник наукових статей, в яких узагальнено досвід

підготовки бібліотекарів в Об'єднаному королівстві [7].

В книзі йдеться про нове в навчанні: індуктивний метод, способи здобування міжособистісних навичок спілкування в діаді та в групі, методи оцінювання персоналу бібліотеки; аналізуються взаємостосунки персоналу з читачами; розповідається про зв'язки бібліотек із суспільними установами, про ставлення бібліотекарів до читачів, а також про використання реклами; йдеться про автоматизацію робочих місць, консервацію фондів та використання аудіовізуальних матеріалів у практиці [8].

Поширенню соціально-психологічного навчання за рубежом сприяла велика кількість шкіл та напрямів тренінгу інтерперсональних стосунків. Ці напрями дуже відрізняються за своїми концепціями особистості і моделями спілкування. Більшість з них опробовано. Так, бібліотекознавці із Шеффілдського університету Філіпа Левай і Боб Ашервуд у монографії "Тренінг людських умінь для бібліотеки та інформаційної роботи" називають кілька напрямів сучасної підготовки бібліотекарів [8].

У західних бібліотечних навчальних закладах широко використовуються методи активного навчання: аналіз конкретних ситуацій, групові дискусії, різноманітні програми тренінгу. Всі ці форми допомагають розвивати аналітичне мислення, навчають ясно і переконливо

висловлювати свої думки, прищеплюють уміння дискутувати, спілкуватися з людьми, зокрема з тими, хто має інші погляди. Отже, соціально-психологічне теоретичне і практичне навчання бібліотекарів – це сучасна професійна підготовка фахівців.

Аналіз учбових планів в Україні показує, що теоретичних знань з питань соціальної психології випускники бібліотечних факультетів інститутів культури в Україні набувають. Щодо практичного навчання, то воно тільки розпочинається. Так, автор цієї статті запроваджував тренінг умінь у рамках годин, призначених для спецкурсів. В учбовому плані 1992/93 навчального року передбачено і теоретичний курс соціальної психології в VI семестрі і курс "Соціально-психологічні основи обслуговування читачів" у V. В останньому – 26 годин припадає на тренінг спілкування.

Дуже важливо, щоб ті викладачі, які вже сьогодні запроваджують групові дискусії, хто робить спроби застосувати тренінг, могли обмінятися досвідом своєї роботи, вивчити його викладання в зарубіжних країнах. На жаль, усі книги, про які йшлося в цій статті, є тільки в Москві, у фондах ВДБЛ та РДБ. Тобто, вони малодоступні для українських викладачів. Проте не викликає сумніву, що ця важлива ділянка професійного навчання потребує нашої найпильнішої уваги.

1. Wilson P. Stereotype and status: Librarians in the United States. – Westport; London: Greenwood Press, 1982 – X, 225 p.

2. Caputo J. The assertive Librarian. – Phoenix: Orix press, 1984. – X, 242 p.

3. Shuman B. River Bend revisited: the problem patron in the library. – Phoenix: Orix press, 1984. – XXXVI, 186 p.

4. Hauptman R. Ethical challenges in librarianship. – Phoenix; N.-Y.: Orix press, 1988. – X, 110 p.

5. Ross C., Dewdney P. Communicating professionally: A how-to-do-it manual for librarians. – N.-Y.: Neal-Shuman

Publishers, 1989. – 293 p.

6. Handbook of library training practice / Ed. R. Pryterch. – Aldershot and Vermont: Gover, 1986. – VIII, 444 p.

7. Library training // Inform. development. – 1987. – Vol.3, N 2 – P.119.

8. Léwy P., Usherwood B. People skills training for library and information work. – London: LA, 1992. – 180 p / Library and information Research Report. N 88.

Понад 65 років тому Український комітет краєзнавства започаткував видання свого друкованого органу – журналу "Краєзнавство". За часів сталінщини і краєзнавча наука, і його часопис по суті були репресовані. Занепав широкий краєзнавчий рух.

Нині за ініціативою Всеукраїнської спілки краєзнавців відроджено журнал "Краєзнавство".

Літопис українських краєзнавців (ЛУК) – трибуна широкого загалу фахівців і аматорів, розрахований на всіх, для кого становить інтерес історія, культура, звичаї, одяг, релігія, народні свята, ігри, національна кухня, традиційні і нетрадиційні методи лікування тощо.

Популярний науково-просвітницький журнал виходитиме з 1993 р. щоквартально.

Індекс часопису "Краєзнавство" – 74267.

Передплата на журнал продовжується.

Адреса редакції: Київ-21, вул. Липська, 16, к.205, тел.293-89-68